OUKA
The University of Osaka
Institutional Knowledge Archive

Title	Syntax and Semantic of Co-occurrence with Khaaw
Author(s)	Chauksuvanit, Teeranoot
Citation	大阪大学世界言語研究センター論集. 2010, 2, p. 95-103
Version Type	VoR
URL	https://hdl.handle.net/11094/5413
rights	
Note	

The University of Osaka Institutional Knowledge Archive : OUKA

https://ir.library.osaka-u.ac.jp/

The University of Osaka

Syntax and Semantic of Co-occurrence with *Khaaw*

CHAUKSUVANIT Teeranoot

要 旨

Khaaw（米）共起する語の統語と意味について

本稿では、タイ語の *khaaw*（米）という語と共起する語の構造や意味について、語、複合語、慣用句を対象に考察を行なう。タイ語は孤立語に属し、語は一音節を基本として、それが他の語と組み合わさることにより、多音節の語を構成するのが特徴である。多音節語の構成に関しては、共起関係が固定化しているものもあるが、固定化しておらず、言語表現の中で変化するものもある。また、句や慣用句のようにある程度共起関係が固定化してはいるが、完全に一つの多音節語には至っていないものもある。本稿では、*khaaw*（米）という語と共起関係にある語の意味や構造を明らかにし、多音節語、句、慣用句を構成する語と語の組み合わせの特徴を検討する。

khaaw（米）と共起する語とは、統語法的にも意味論的にも *khaaw*（米）いう語を基礎あるいは基幹とする語であり、意味をより明白にするために *khaaw*（米）という語を修飾したり、あるいは *khaaw*（米）を含む語を構成したりすることによって、複合語、句、慣用句を作る。これはタイ語の自然な特徴である。２語構造の共起は２音節の複合語、３語構造の共起は複合語や名詞句、４語構造の共起は慣用句となる特徴を持つ。一方 *khaaw*（米）と共起する語の意味は、５つのグループに分けることができる。すなわち *khaaw*（米）の状態を示す語、*khaaw*（米）の種類を示す語、*khaaw*（米）の色を示す語、*khaaw*（米）の時期を示す語、*khaaw*（米）の調理・加工方法を示す語である。

Keywords：Thai language, co-occurrence, semantic meaning, compound word
キーワード：タイ語，共起，意味，複合語

คำเกิดร่วมกับ “ข้าว”: โครงสร้างและความหมาย

ธีรนุช โชคสุวณิช

บทคัดย่อ

คำเกิดร่วมกับ “ข้าว” มีคำ“ข้าว”เป็นคำหลักหรือแกนของคำทั้งในส่วนของโครงสร้างและความหมายซึ่งเป็นลักษณะตามธรรมชาติของภาษาไทยที่เกิดร่วมกันเป็นคำประสม วลี และสำนวนที่ทำหน้าที่เป็นหน่วยนามโดยคำที่เกิดร่วมด้วยทำหน้าที่ขยายหรือประกอบเพื่อให้คำหลักคือคำ“ข้าว” ชัดเจนขึ้น การเกิดร่วมที่มีโครงสร้าง 2 คำ จะมีลักษณะของคำประสมสองพยางค์ โครงสร้าง 3 คำ มีลักษณะทั้งคำประสมและนามวลี และโครงสร้าง 4 คำ มีลักษณะเป็นสำนวน ส่วนความหมายของคำเกิดร่วมมี 5 กลุ่มความหมาย คือ ความหมายบอกลักษณะ ความหมายบอกชนิดหรือพันธุ์ ความหมายบอกสี ความหมายบอกระยะเวลา และความหมายบอกวิธีการ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะโครงสร้างและความหมายของคำที่เกิดร่วม (co-occurrence) กับคำ “ข้าว”ซึ่งมีลักษณะทั้งที่เป็นคำ คำประสม วลี และสำนวน ลักษณะโดยธรรมชาติของภาษาไทยนั้นเป็นภาษาในตระกูลภาษาคำโดด ลักษณะคำโดดพื้นฐานมักจะเป็นคำพยางค์เดียวแต่เมื่อนำคำเข้ามารวมกันทำให้เกิดคำที่มีมากกว่าหนึ่งพยางค์ และลักษณะคำที่มีมากกว่าหนึ่งพยางค์นั้นในฐานะเจ้าของภาษาแล้วบางคำก็มีลักษณะคำที่เกาะเกี่ยวกันแน่นเป็นคำ แต่บางคำก็ยังอยู่ในลักษณะที่เกาะเกี่ยว

กันไม่แน่นนัก มีการพัฒนาต่อไปในการใช้ภาษาหรืออาจยังมีลักษณะเป็นสำนวนหรือวลีอยู่ไม่ได้เป็นคำเดียวกันอย่างสมบูรณ์ จึงทำให้สนใจว่าถ้าศึกษาโครงสร้างและความหมายของคำที่เกิดร่วมกันจะทำให้เห็นลักษณะดังกล่าวได้ชัดเจนยิ่งขึ้นหรือไม่ และเป็นประโยชน์ต่อการสอนภาษาไทยเป็นภาษาที่สองหรือภาษาต่างประเทศอย่างไร และจะเป็นประโยชน์ต่อการแปลภาษาหรือการประมวลผลภาษาไทยเป็นภาษาธรรมชาติต่อไป

ในบทความนี้เลือกศึกษาตัวอย่างข้อมูลภาษาไทยจากการเกิดร่วมของคำ “ข้าว” ในพจนานุกรมภาษาไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ซึ่งมีการปรับปรุงล่าสุดและใช้ในการอ้างอิงในวงวิชาการไทยโดยทั่วไป รายการคำ (entry) ของคำว่า “ข้าว” และคำประกอบคำข้าว มีทั้งหมด 23 รายการคำ แต่มีรายการคำย่อยในรายการคำ “ข้าว” ถึง 119 รายการคำย่อย รวมรายการคำทั้งหมดมีถึง 142 รายการคำ จึงทำให้มีข้อมูลจำนวนเพียงพอเป็นตัวอย่างในการศึกษาโครงสร้าง และความหมายของการเกิดร่วมของคำในภาษาไทยดังกล่าว และส่วนของความหมายนั้นผู้วิจัยไม่ได้สนใจศึกษาความหมายนัยตรงและความหมายนัยประหวัด (Denotation and Connotation) หรือ ความหมายเปรียบเทียบหรือความหมาย อุปลักษณ์ (Metaphor) เพื่อจะเป็นประโยชน์ในการศึกษาการเกิดร่วมของคำอื่นๆในภาษาไทยต่อไป

1. โครงสร้างคำเกิดร่วมกับข้าว

ในรายการคำของข้าวทั้ง 23 รายการคำ เป็นชนิดคำนามทั้งหมด ส่วนในรายการคำย่อยทั้ง 119 รายการคำนั้น ส่วนใหญ่ชนิดของคำเป็นคำนามถึง 114 รายการคำ เป็น

สำนวนอยู่ 5 สำนวน มีโครงสร้างคำซึ่งนำด้วยคำว่า “ข้าว” เป็นคำนามหลักหรือเป็นแกนของคำแล้วตามด้วยคำชนิดต่างๆ มีโครงสร้าง ดังนี้

1.1 โครงสร้าง ข้าว+ คำกริยา

คำนาม “ข้าว” จะเป็นคำหลักคำแรก คำที่ 2 เป็นคำกริยามีถึง 83 รายการคำ

1.1.1 โครงสร้าง ข้าว + คำกริยาแสดงอาการ

คำกริยาที่ตามหลังคำว่า“ข้าว” เป็นคำกริยาแสดงอาการ มี 32 รายการคำ เช่น ข้าวแจก ข้าวซ้อม ข้าวตก ข้าวต้ม ข้าวผัด ข้าวยำ เป็นต้น คำกริยาแสดงอาการเหล่านี้เมื่อตามหลังคำว่า “ข้าว” ก็จะทำหน้าที่ขยายคำนามข้าวทำให้มีสภาพหรือข้าวนั้นถูกกระทำโดยกริยาแสดงอาการเหล่านี้ทำให้ข้าวทั้งคำมีลักษณะของสภาพนั้นๆด้วย เช่น ข้าวแจก คือข้าวที่ถูกแจก ข้าวต้ม คือข้าวที่ถูกต้ม คือมีสภาพต้มแล้วนั่นเอง เป็นต้น

1.1.2 โครงสร้าง ข้าว + คำกริยาแสดงสภาพ

คำกริยาที่ตามหลังคำว่า “ข้าว” เป็นคำกริยาแสดงสภาพ มี 51 รายการคำ เช่น ข้าวเก่า ข้าวเหนียว ข้าวทิพย์ ข้าวเปียก ข้าวพอง ข้าวมัน ข้าวสวย ข้าวหนัก ข้าวเบา ข้าวใหม่ ข้าวกล้า เป็นต้น

1.1.3 โครงสร้าง ข้าว + คำกริยา + คำกริยา

คำกริยาที่ตามหลังคำว่า “ข้าว” ที่เป็นคำกริยาถึง 2 คำ เช่น ข้าวตอกแตก ข้าวเหนียวตัด ข้าวต้มปัด ข้าวต้มผัด ข้าวต้มมัด ข้าวตอกตั้ง ข้าวเหนียวแดง ข้าวเหนียวนึ่ง เป็นต้น คำกริยาที่ตามหลังนี้จะขยายเพื่อบอกลักษณะหรือสภาพให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

1.1.4 โครงสร้าง ข้าว＋ คำกริยา＋ คำนาม

คำตามหลังคำว่า “ข้าว” อาจมีทั้งคำกริยาและคำนาม เช่น ข้าวซ้อมมือ ข้าวแตกงา ข้าวเสียแม่ซื้อ ข้าวต้มน้ำวุ้น เป็นต้น คำกริยาจะบอกลักษณะหรือสภาพ ส่วนคำนามที่ตามหลังมาจะเป็นกรรมของกริยาหรือช่วยขยายเพื่อบอกลักษณะหรือชนิดของคำข้าวให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

1.2 โครงสร้าง ข้าว＋ คำนาม

1.2.1 โครงสร้าง ข้าว＋ คำนาม

คำเกิดร่วมกับข้าวที่ตามด้วยคำนาม จะเป็นลักษณะของคำนามที่ขยายเพื่อบอกลักษณะหรือชนิดของข้าวนั้น เช่น ข้าวเปลือก ข้าวแกง ข้าวขวัญ ข้าวเกรียบ หรือเป็นชื่อเฉพาะของข้าวนั้นๆ เช่น ข้าวโพด ข้าวไรย์ ข้าวสาลี ข้าวซอย ข้าวตัง ข้าวงัน เป็นต้น

1.2.2 โครงสร้าง ข้าว＋คำนาม＋ คำกริยา เช่น ข้าวแม่าทอด

1.2.3 โครงสร้าง ข้าว＋ คำนาม＋ คำนาม เช่น ข้าวเกรียบกุ้ง ข้าวเกรียบงา ข้าวเกรียบว่าว ข้าวก้นบาตร ข้าวนาปรัง ข้าวนาปี ข้าวปิ่นแก้ว ข้าวเกรียบปากหม้อ ข้าวเม่าหมี่ เป็นต้น

1.3 โครงสร้างของคำเกิดร่วมกับคำ “ข้าว” ที่เป็นสำนวน

มีจำนวนทั้งหมดเพียง 5 สำนวน ได้แก่ ข้าวใหม่ปลามัน ข้าวก้นบาตร ข้าวยากหมากแพง ข้าวเหลือเกลืออิ่ม และข้าวแดงแกงร้อน ส่วนใหญ่จะประกอบด้วยคำ 4 คำ เพื่อให้มีเสียงสัมผัสหรือเสียงคล้องจองกันในการออกเสียง อาจเป็นสัมผัสสระ หรือ

สัมผัสพยัญชนะ เช่น ยาก กับ หมาก (ข้าวยากหมากแพง) เหลือ กับ เกลือ (ข้าวเหลือเกลือ อิ่ม) แดง กับ แกง (ข้าวแดงแกงร้อน) และใหม่ กับ มัน (ข้าวใหม่ปลามัน) มีเพียง ข้าวก้นบาตร ที่มี 3 คำ สำนวนที่มีเสียงสัมผัสกันนั้น คำที่ตามหลังคำข้าวจะเป็นคำกริยาแสดงสภาพเพื่อบอกความหมายหรือขยายคำว่า “ข้าว” แสดงสภาพหรือสภาวะของสำนวนนั้นๆ ส่วนสำนวนข้าวก้นบาตร หมายถึงข้าวที่อยู่ก้นบาตรพระ คือหมายถึง อาหารเหลือจากพระฉันแล้วนั่นเอง

2. ความหมายของคำเกิดร่วมกับข้าว

ความหมายของคำเกิดร่วมกับคำ “ข้าว” จะมีความหมายตามคำกริยาหรือคำนามที่นำมาประกอบเข้ากับ “ข้าว” ซึ่งเป็นคำหลักและทำให้คำที่เกิดร่วมกันมีความหมายไปต่างๆกันได้ 5 กลุ่มความหมายดังนี้

2.1 ความหมายที่บอกลักษณะ

คำที่เกิดร่วมกับคำ “ข้าว” มีความหมายบอกลักษณะ และทำให้ข้าวมีลักษณะต่างๆกันไป เช่น ข้าวเกรียบ คือของกินที่ทำด้วยแป้งข้าวเจ้าหรือแป้งข้าวเหนียว เป็นแผ่นตากให้แห้ง แล้วปิ้งหรือทอด คำว่าเกรียบบอกความหมายของข้าวหรือของกินชนิดนี้ว่ามีลักษณะตากแห้ง หรือต้องปิ้งหรือทอดจึงจะเกรียบดังกล่าว ข้าวแกง คือข้าวที่ต้องมีแกงราดเป็นพื้น ข้าวพอง คือ ชื่อขนมที่ทำด้วยเมล็ดข้าวเจ้าทอดน้ำมันให้พอง หมายถึงข้าวที่มีลักษณะพองนั่นเอง ข้าวสวย คือข้าวที่หุงสุกแล้ว มีลักษณะเป็นเม็ดสวยงาม ข้าวเสียแม่ซื้อ คือข้าวที่โยนทิ้งให้แม่ซื้อเพื่อให้เด็กหายป่วย และข้าวใหม่ คือข้าวที่เก็บเกี่ยวใหม่ใน

ปีนั้นๆ หมายถึงข้าวที่มีลักษณะใหม่ ข้าวมัน คือข้าวที่หุงด้วยกระทิให้สุก มักกินกับส้มตำ มีลักษณะมันจากกระทิ

2.2 ความหมายบอกชนิดหรือพันธุ์ข้าว

คำที่เกิดร่วมกับข้าวอาจเป็นคำที่บอกชนิดหรือพันธุ์ข้าวต่างๆ เช่น ข้าวเจ้า ข้าวเหนียว ข้าวสาลี ข้าวบาร์เลย์ ข้าวป่า ข้าวเปลือก ข้าวโพด ข้าวฟ่าง ข้าวไรย์ ข้าวสาร คำที่เกิดร่วมกับข้าเหล่านี้จะบ่งบอกชนิดของข้าวหรือพันธุ์ข้าวต่างๆกัน

2.3 ความหมายที่บอกสี

คำเกิดร่วมบางคำเป็นคำบอกสีเพื่อบอกความหมายของสีข้าวชนิดนั้นๆ เช่น ข้าวแดง หรือข้าวเมล็ดแดง ก็จะเป็นข้าวที่มีสีแดง ข้าวเหนียวดำก็จะบอกสีของข้าวเหนียวว่าเป็นสีดำและเมื่อหุงแล้วก็จะได้ข้าวเหนียวที่เป็นสีดำด้วย

2.4 ความหมายที่บอกระยะเวลา

คำที่เกิดร่วมกับข้าวมีความหมายบ่งบอกระยะเวลาโดยตรง เช่น ข้าวสามเดือน หมายถึงข้าวที่เก็บเกี่ยวได้ภายใน 3 เดือนหลังจากปลูก ข้าวเก่า หมายถึงข้าวที่เก็บเกี่ยวไว้ค้างปี คำว่าเก่าไม่ได้มีความหมายถึงระยะเวลาโดยตรงแต่คำว่าเก่าหมายถึงเก็บไว้นานจนเก่า ข้าวใหม่ ก็หมายถึงข้าวที่เก็บเกี่ยวใหม่ ใช้เวลาไม่นานในการเก็บเกี่ยวนั่นเอง ข้าวนาปรัง หมายถึงข้าวที่ปลูกในฤดูแล้งนอกฤดูทำนา คือข้าวที่ปลูกในนาปรังนั่นเอง ข้าวนาปี หมายถึงข้าวที่ปลูกในฤดูฝน คือข้าวที่ปลูกนาปีซึ่งก็หมายถึงนาที่ทำฤดูฝนในปีนั้นๆ

2.5 ความหมายที่บอกวิธีการ

คำที่เกิดร่วมกับข้าวที่เป็นคำกริยาโดยเฉพาะกริยาแสดงอาการจะมีความหมายถึงวิธีการที่ทำข้าวต่างๆเหล่านั้น เช่น ข้าวหมก หมายถึงข้าวหรืออาหารของชาวมุสลิมที่ใช้วิธีการหมกเนื้อหรือไก่กับเครื่องเทศและขมิ้น ข้าวแจก คือข้าวที่ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตาย หมายถึงแจกไปเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตาย ข้าวซ้อม หรือข้าวซ้อมมือ คือซ้อมหรือเอาเปลือกข้าวออก ยังเหลือจมูกข้าวและเยื่อหุ้มเมล็ดอยู่ ข้าวแช่ คือเอาข้าวสุกขัดแช่น้ำเย็น หมายถึงแช่ข้าวลงในน้ำเย็น ข้าวต้ม คือข้าวที่ใช้วิธีต้ม ข้าวผัด ก็คือข้าวที่ใช้วิธีผัดกับน้ำมัน ข้าวนึ่ง ก็คือข้าวที่ทำให้สุกด้วยการนึ่ง

นอกจากนี้ความหมายของคำเกิดร่วมอื่นและคำเกิดร่วมที่เป็นสำนวนจะมีความหมายเฉพาะ หรือเป็นคำที่เป็นชื่อเฉพาะ เช่น ข้าวนก เป็นชื่อไม้ล้มลุกชนิดหนึ่ง ข้าวต้ม (2) เป็นชื่อพันธุ์ไม้พุ่มชนิดหนึ่ง ข้าวตอก (2) ชื่อไม้พุ่มชนิดหนึ่ง เป็นต้น หรือเป็นคำที่เกิดร่วมที่เป็นภาษาถิ่นต่างๆ เช่น ข้าวฮาง เป็นภาษาถิ่นอีสาน หมายถึง ข้าวเหนียวที่ยังไม่แก่จัด เอามาคั่วตากแดดให้แห้งแล้วตำและนึ่ง ข้าวควบ ข้าวแคบ เป็นภาษาถิ่นพายัพ เป็นข้าวเกรียบที่ใส่น้ำตาลอ้อยและข้าวเกรียบที่มีรสเค็มๆ เป็นต้น

สรุป จากการศึกษาคำเกิดร่วมกับ “ข้าว” ทางโครงสร้างและ ความหมายมีลักษณะตามธรรมชาติของภาษาไทยในลักษณะคำประสมหรือคำที่นำมาประกอบเข้ากับคำ “ข้าว” ทำให้คำข้าวมีลักษณะมากกว่าหนึ่งคำ และมีลักษณะโครงสร้างเป็น 2คำ และ 3 คำ ยกเว้นที่เป็นสำนวนมีถึง 4 คำเป็นส่วนใหญ่ และคำที่เกิดร่วมมักเป็นคำกริยาแสดงสภาพและคำนามซึ่งมักจะเป็นการขยายคำในภาษาไทย ส่วนที่เป็นคำเกิดร่วมที่เป็นคำกริยา

แสดงอาการจะเป็นคำกริยาที่บอกความหมายถึงวิธีการ หรือ ทำให้ข้าวถูกเปลี่ยนสภาพตามกริยา หรือถูกกระทำ (passive) นั่นเอง ส่วนความหมายของคำที่เกิดร่วมจะมีความหมายเป็น 5 กลุ่มความหมาย คือ บอกลักษณะ บอกชนิดหรือพันธุ์ บอกสี บอกระยะเวลา และ บอกวิธีการ เพื่อใช้ประกอบหรือขยายความหมายของคำนาม “ข้าว” ให้ชัดเจนมากขึ้น นอกจากนั้นก็จะเป็นคำที่มีความหมายเฉพาะหรือเป็นความหมายของสำนวนที่เป็นความหมายเฉพาะเช่นกัน

บรรณานุกรม

ราชบัณฑิตยสถาน. 2546. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน** พ.ศ.2542 กรุงเทพฯ: นานมีบุคส์.

นววรรณ พันธุเมธา. 2551. **ไวยากรณ์ไทย**. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

(2009.10.19 受理)